

પાણીપુરીથી સ્વર્ગપુરી કેટલું દુર ?

—ઉર્વીશ કોઠારી

પુરાણોમાં પુરીના અનેક પ્રકારો વર્ણવ્યા છે. એકમાં અલકાપુરી, ચાણક્યપુરી, ઈન્દ્રપુરી વગેરે આવે છે. આ બધા પીનકોડવાળા/પીનકોડ વગરના વીસ્તારો છે. પુરીનો બીજો પ્રકાર છે: મદન પુરી, અમરીશ પુરી, ઓમ પુરી ઇત્યાદી. ત્રીજી જાતમાં કંદપુરી (રતાળુના ભજ્યાં), રીંગણપુરી (રીંગણનાં ભજ્યાં) વગેરે આવે છે; પણ આ સઘળા પ્રકારોમાં શીરમોર છે પાણીપુરી. અઠંગ પ્રેમીઓ તેને પકોડીપુરી, પુરીપકોડી, ગોલગપ્પા જેવાં નામે પણ ઓળખે છે.

જમીનમાંથી પાણી શોધી કાઢતા લોકો ‘પાણીકળા’ કહેવાય છે. એ રીતે અમુક લોકો ‘પાણીપુરીકળા’ હોય છે. ગમે તેવી અજાણી જગ્યાએ તેમને લઈ જવામાં આવે તો પણ એ પાણીપુરીનો એકાદ ખુમચો શોધી કાઢે છે. પાણીપુરીની ખરી લીજ્જત ઉભા રહીને ખાવામાં છે. બુક્રે ડીનરના વીરોધીઓ અને ‘બેસીને ખાધા વીના મને તો સંતોષ જ ન થાય’ એવું માનનારા રુઢીચુસ્તો પણ પાણીપુરીને અપવાદરૂપ ગણે છે. તેમના લાભાર્થે જાહેર રસ્તાની કોરે, વાહનની અવરજવરથી અલીપ્ત, ‘ભીડ વચ્ચે એકલા’ ભૈયાજી, લારી કે ખુમચા સાથે હાજરાહજુર હોય છે.

પાણીપુરી ખાનાર બે પ્રકારના હોય છે. ‘ચાલો, પાણીપુરી ખાવા જઈએ’ એવું નક્કી કરીને નીકળેલા લોકો ભૈયાજીના સંભવીત લોકેશન વીશે જાણતા હોય છે. બીજા પ્રકારના લોકો ‘ઈમ્પલ્સીવ ઈટર’ હોય છે. શાંત બેઠેલું કુતરું, પાઘડીવાળા માણસને જોઈ અચાનક ભસવા માંડે, તેમ પાણીપુરીનો ખુમચો જોઈને બીજા પ્રકારના લોકોના મનમાં ખળભળાટ જાગે છે. પોતાના હૃદયના ‘પાણી’માં હાથ નાખીને કોઈ હલાવતું હોય એવી અનુભુતી તેમને થાય છે. મનમાં ગળી ચટણી અને કુદીનાવાળા પાણીનો સ્વાદ રેલાય છે. આખી પુરી હાથમાં લઈને અંગુઠાના એક પ્રહારથી તેનું ટોપકું તોડી નાખતા ભૈયાજીનું રમ્ય ચીત્ર મનમાં ખડું થાય છે. બાફેલા ચણા-વટાણા-બટાકાના માવામાં મસ્ત મસાલાની સુગંધ...! એ સાથે જ અંતરાત્મા પોકારી ઉઠે છે, ‘(પાણીપુરી ખાધા પછી) કોલેરા-ટાઈફોઈડના મોતે મરીશ; પણ પાણીપુરી ખાધા વીના આગળ નહીં વધું.’

સરહદ પર લડનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ 'જવાન' હોય છે, તેમ પાણીપુરીનો ખુમચો-લારી લઈને ઉભેલો કોઈ પણ પ્રાંતનો રહેવાસી 'ભૈયાજી' કહેવાય છે. તેમની સાથે હિન્દીમાં વાત કરવાનું ફરજિયાત ગણાય છે, એ ફરજમાંથી 'ભૈયાજી, એક મોરી દેના'(મોળી એટલે પાણી વગરની, મસાલો ભરેલી પુરી) જેવાં ફ્યુઝન વાક્યો જન્મે છે.

ભૈયાજીનું સ્થાનક ચાહે લારી હોય કે ખુમચો, એ માખીઓ અને માણસોના શાંતીપુર્ણ સહઅસ્તિત્વની ભાવના ચરીતાર્થ કરનારું હોય છે. નવો ધરાક ત્યાં જઈને ઉભો રહે એટલે થોડો સમય તેણે ઠંડી ઉપેક્ષાનો સામનો કરવો પડે છે, કેમ કે ભૈયાજી આગળના ગ્રાહકને 'પતાવવા'માં બીઝી હોય છે. એ યાંત્રિક રીતે પુરીઓ તૈયાર કરીને, પાણીમાં ડબોળીને, ગ્રાહકે હાથમાં પકડેલી પ્લેટમાં મુકતા જાય છે. ગ્રાહક બસ કરે, એટલે ભૈયાજી એક હાથે બાફેલા બટાકા અને ચણા-વટાણાનો નવો મસાલો બનાવતાં, નવા ગ્રાહકની સામે આવકાર અને પ્રશ્નાર્થમીશ્રીત નજરે જુએ છે. ત્યાં સુધી પાણીની અને મસાલાની સુગંધથી ઉશ્કેરાયેલો ગ્રાહક મહાપરાણે મનને સમજાવે છે, 'ધીરજ ધર, હે મન ! આ ખાઉધરો બંધ થાય એટલે તારો જ વારો છે.'

પાણીપુરીની પુર્વતૈયારી તરીકે ભૈયાજી હાથમાં એક પ્લેટ પકડાવે છે, જેને ચોખ્ખી કહેવામાં ચોખ્ખાઈનું અને ગંદી કહેવામાં ભૈયાજીનું અપમાન થવાની ભીતી હોય છે, 'આપણે પ્લેટમાં ક્યાં દાળ-ભાત ખાવાં છે કે તેની ચોખ્ખાઈની ચીંતા ? આપણે તો તેનો પાણીપુરી મુકવા પુરતો જ ઉપયોગ કરવો છે ને !' અંતરાત્મા સાથેનો આ સંવાદ પુરો થાય ત્યાં સુધીમાં ભૈયાજીનો હાથ મશીની ઝડપે પુરીને તોડીને, તેમાં મસાલો પુરીને, પાણીમાં ઝબોળીને પ્લેટમાં મુકી દે છે. આતુર બનેલો ગ્રાહક એ પુરીને એટલી જ ઝડપે પ્લેટમાંથી મોંમા પધરાવે છે.

પાણીપુરી બનાવવા જેટલી જ મોટી કળા પાણીપુરી આરોગવાની છે. ધરાક પ્લેટમાંથી મોંમાં પુરી મુકવા જાય એ દરમીયાન, કેટલીક એક્સ્ટ્રા લાજ અથવા નાજુક બદન પુરીઓ મસાલા-પાણીનો ભાર ખમી ન શકવાથી અધવચ્ચે ફસડાઈ પડે છે. તેનો કાટમાળ ડીશમાં રેલાય છે. 'મોં અને કોળીયા વચ્ચેનું અંતર' ફીલસુફી નહીં; પણ વાસ્તવીકતા છે તેનો અહેસાસ પાણીપુરીને ખુમચે થઈ શકે છે. પાણીપુરીને અખંડ સ્વરુપે સુખરુપ મોંમાં સમાવવાનું કામ દેશી રાજ્યોના વીલીનીકરણ જેવું અઘરું લાગે છે. પાણીની તીખાશ, પુરીની મોટી સાઈઝ, પુરીમાંથી નીતરતાં પાણીનાં ટપકાં - આ બધાં પરીબળો પુરીને

હૈદરાબાદના નીઝામ જેવી બનાવે છે. દરેક વખતે ભૈયાજી પુરી મુકવા માટે હાથ લંબાવે ત્યારે એ પુરી નહીં; પણ પડકાર આપતા હોય એવું લાગે છે.

પાણીપુરી જોઈને મોંમાંથી અને તેને આરોગ્યા પછી આંખમાંથી પાણી છુટે છે. ખાનારની વાતચીતમાં વીરામચીહોની જગ્યાએ સીસકારા આવી જાય છે, ‘સ્સ્સ્સસ..... કીતને કી હુઈ.... સ્સ્સ્સસ...?’ ભૈયાજી પુછે છે, ‘સત્તર કી, બીસ કી કર દું ?’ ‘સ્સ્સ્સસ..... હા... પણ મીડીયમ બનાના... સ્સ્સ્સસ...’ જવાબમાં ભૈયાજી કહે છે, ‘યે મીડીયમ હી હૈ. કહો તો લાઈટ બનાઉં.’ સીસકારા ફક્ત તીખાશમાં જ હોય છે એવું માનનારા ભીંત ભુલે છે. હકીકતમાં, પાણીપુરીનો જલસો ઉડાવતી વખતે મનમાં તેની સંખ્યા ગણવાનું કામ ચાલુ હોય છે. પાણીપુરીના પરમાનંદની સાથે તેની સંખ્યા ગણવા જેવું ક્ષુલ્લક કામ કરવાની મજબુરી ધરાકના મનમાં વેદના અને જીભે સીસકારા પેદા કરી શકે છે. ધરાક દાવ ડીક્લેર કરે ત્યાર પછી એક મસાલાવાળી અને એક સાદી પુરીથી પાણીપુરી-ભક્ષણના કાર્યક્રમનું સમાપન થાય છે. તૃપ્તિ અનુભવતાં ધરાક કહે છે, ‘થોડી તીખી હતી; પણ મસ્ત હતી.’

પાણીપુરી જેવી લોકભોગ્ય વાનગી આરોગવામાં અનેક સમસ્યાઓ નડી શકે છે. તેની પીતરાઈ જેવી ભેળપુરી, સેવપુરી કે દહીંપુરી ડીશમાં પીરસી શકાય છે અને ચમચી વડે ખાઈ શકાય છે; પરંતુ પાણીપુરી ‘લાઈવ’ ખાવાની જ આઈટેમ છે. એટલે બીજી પુરીઓ અને પાણીપુરી વચ્ચે ‘પ્રી-રેકોર્ડેડ’ અને ‘લાઈવ’ કાર્યક્રમો જેટલો તફાવત રહે છે. ‘સ્વદેશી’પ્રેમીઓ પીત્ત્ત્રા અને બર્ગર જેવા ફાસ્ટ ફુડના સ્વદેશી વીકલ્પ તરીકે પાણીપુરીને સહેલાઈથી પ્રોજેક્ટ કરી શકે છે. સૌરાષ્ટ્રના કેટલાક હીસ્સામાં પાણીપુરીને ભારે અહોભાવથી જોવામાં આવે છે. અલબત્ત, તેના માટે લોકોનો સ્વદેશપ્રેમ નહીં, પણ ‘આ ચીજમાં કેટલું બધું પાણી વપરાય છે !’ એવો અહોભાવ કારણભુત હોઈ શકે.

પાણીપુરી અને ગંદકીને સમાનાર્થી ગણતા લોકોના લાભાર્થે ઘણાં શહેરોમાં ‘હાઈજેનીક પાણીપુરી’નો વાયરો ચાલ્યો છે. પાણીપુરી ખાવી અને હાઈજીનની ચીંતા કરવી એ ‘હસવું અને લોટ ફાકવો’ જેવો શબ્દપ્રયોગ કહેવાય. પાણીપુરી હાઈજેનીક હોઈ શકે તો હાઈજેનીક ખુમચો, હાઈજેનીક ધુળ, હાઈજેનીક પરસેવો, હાઈજેનીક કચરો... શક્યતાઓ અનંત છે. હાઈજેનીક પાણીપુરી બનાવનાર ભૈયાજી હાથમાં ઝલ્લ પહેરે છે અને ડોયાથી પુરીમાં પાણી રેડે છે. આ રીતે પાણી પુરીમાં જતું હશે; પણ પાણીપુરી ખાવાનો રોમાંચ પાણીમાં જતો રહે છે.

હાઈજેનીક ભૈયાજીના હાથમાં રહેલાં ઝલ્લને રોજ સ્ટરીલાઈઝ કરવામાં આવતાં હશે, એવી શ્રદ્ધા રાખવાથી આખું દૃશ્ય બહુ હાઈજેનીક બને છે. કેટલાક હાઈજીન-ઘેલાઓને પાણીપુરી કરતાં ઝલ્લને કારણે વધારે મઝા પડે એવું પણ બને છે. નજીકના ભવીષ્યમાં કોઈ હાઈજેનીક ભૈયાજી પોતે ઝલ્લ પહેર્યા પછી ગ્રાહકને પણ ઝલ્લ પહેરાવીને પાણીપુરી પીરસશે તો નવાઈ નહીં લાગે.

-ઉર્વીશ કોઠારી

લેખકના 'બત્રીસ કોઠે હાસ્ય' (પ્રકાશક: ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, રતનપોળનાકા સામે, ગાંધીમાર્ગ, અમદાવાદ-380 001, પૃષ્ઠસંખ્યા-180, પહેલી આવૃત્તિ: સને 2008, કીંમત-રૂપીયા: 150) પુસ્તકમાંથી સાભાર....

લેખક સંપર્ક: ઉર્વીશ કોઠારી, લુહારવાડ, મહેમદાવાદ - 387 130 (ગુજરાત-ભારત)

ફોન નંબર: 99982 16706 ઈ-મેઈલ: uakothari@yahoo.com

બ્લોગ - www.urvishkothari-gujarati.blogspot.com

(હજી સુધી કદી ન જોયો હોય તો આ બ્લોગની સામગ્રી એક વાર અવશ્ય જોવા વીનંતી..ઉ.મ..)

'સન્ડે ઈ-મહેફીલ' - વર્ષ: ચોથું - અંક: 164 - April 26, 2009

'ઉંઝાજોડણી'માં અને 'શ્રુતી' ફોન્ટમા અક્ષરાંકન: ઉત્તમ ગજજર uttamgajjar@hotmail.com

મિત્રો,

(૧) 'ગુજરાતી ભાષાનું ભવિષ્ય' વિષય પર, 'મુંબઈ સમાચાર' દૈનિક અને 'બૃહદ્ મુંબઈ ગુજરાતી સમાજ' દ્વારા યોજાયેલી ખુલ્લી નિબંધ સ્પર્ધામાં ઘણા સાક્ષરો, ભાષાવિજ્ઞાનીઓ અને અન્ય વિદ્વાનોએ ભાગ લીધેલો. પ્રથમ ચાર ઈનામોની રકમ પણ માતબર હતી..

તે સ્પર્ધામાં જે ચાર નિબંધો ઈનામો પામ્યા તે ચારે નિબંધો 'મુંબઈ સમાચાર'ના સૌજન્યથી અમે 'ગુજરાતીલેક્સિકોન'માં મુક્યા છે..

નીચેની લીન્ક ઉપર ક્લિક કરશો કે પીડીએફ ફાઈલ ખુલશે, જે તમે સેઈવ પણ કરી શકશો..

પ્રથમ ઈનામી નિબંધ શ્રી કેશુભાઈ દેસાઈ

http://www.gujaratilexicon.com/newsroom/Keshubhai_Desai_Firstwinner.pdf

બીજો ઇનામી નિબંધ શ્રી ગુલાબ દેઢીયા

http://www.gujaratilexicon.com/newsroom/Gulab_Dedhia_Secondwinner.pdf

ત્રીજો ઇનામી નિબંધ ડૉ. ઊર્મિ દેસાઈ

http://www.gujaratilexicon.com/newsroom/Urmi_Desai_Thirdwinner.pdf

ચોથો ઇનામી નિબંધ શ્રી વિપિન શાહ

http://www.gujaratilexicon.com/newsroom/Bipin_Shah_Fourthwinner.pdf

ગુજરાતી ભાષાની ફિકર સેવતા અને નીસ્બત ધરાવતા સૌ કોઈએ જાણવા જેવા વિચારો એમાં છે...

આશા છે કે તમને ગમે..

(૨) ૩ એપ્રિલ, ૨૦૦૯ના દિવસે અમદાવાદ ખાતે અમે એક પ્રેસ કોન્ફરન્સ બોલાવી હતી. તેમાં સુશ્રી. ધીરુબહેન પટેલે આપેલ વ્યાખ્યાન ગઈ 'સ.મ.'-૧૬૩માં આપણે જોયું... બીજે જ દિવસે અમદાવાદનાં હિન્દી, અંગ્રેજી, ગુજરાતી છાપાંઓએ તેના બહુ જ સંતોષકારક અહેવાલો આપ્યા હતા તે સઘળાં તમે નીચેની અમારી મિડિયા રૂમની લિન્ક <http://www.bhagawadgomandal.com/index.php?action=MediaRoom> પર વાંચી શકો છો...અને તે પ્રસંગના કેટલાંક પિક્ચર્સ પણ તમે ગૅલેરીની લિન્ક <http://www.bhagawadgomandal.com/index.php?action=Gallery> પર જોઈ શકો છો.

(૩) 'ભગવદ્ગોમંડળ' www.bhagwadgomandal.com ના અમારા કામને આપ સૌ તરફથી જે ઉખાલર્યો આવકાર સાંપડ્યો છે તેથી અમે આનંદિત થયા છીએ અને અમને વધારે પ્રયત્નશીલ થવા તેણે પ્રોત્સાહિત કર્યા છે..તમે પાઠવેલાં સુચનો અને અમને મળેલી વિવિધ જાણકારીની પણ અમે સહર્ષ નોંધ લીધી છે..

ઘણા મિત્રોએ 'ભગવદ્ગોમંડળ'ની સીડી અંગે પૂછણ કરી છે. અમે તેની સીડી માટેની પ્રક્રિયામાં સક્રીય રીતે હાલ પ્રવૃત્ત જ છીએ અને અલ્પ સમયમાં જ અમે તેની સીડી પણ તમને પાઠવી શકીશું એવી અમને શ્રદ્ધા છે..

'ગુજરાતીલેક્સિકોન' <http://www.gujaratilexicon.com/> ની 22,50,000થીવે વધારે મુલાકાતીઓની મુલાકાત, અમારા ઉત્સાહમાં વધારો કરે છે.

'જય ગુજરાતી !'

‘પસ્તાવાના’

ના, ઉપરના મથાળામાં પુઢની કોઈ ભુલ નથી. એ સાચું જ વંચાય છે: ‘પસ્તાવાના’.
જે પ્રસ્તાવના લખાવે એ પણ પસ્તાવાના અને પ્રસ્તાવના ન લખાવે એ પણ પસ્તાવાના.

સ્નેહી વડીલ કે સુપ્રસીદ્ધ સાહીત્યકારને પ્રસ્તાવના લખવાનું કહ્યા પછી નવોઢા જેવી મનઃસ્થીતી સર્જાય છે. મન મધુર ભવીષ્યની કલ્પના અને કરુણ ભાવીની આશંકા વચ્ચે ઝુલે છે: શું લખશે વડીલશ્રી પ્રસ્તાવનામાં ? પ્રશંસાનાં કુલ વરસાવશે, કે પછી આખે આખાં કુંડાં ફેંકશે ? જેમ કે:-

‘...ભાઈનો આ પહેલો પ્રયત્ન છે. સારો છે. શેક્સપીયરનાં પહેલાં કેટલાંક પુસ્તકો કેટલાં નબળાં હતાં, એ તો જે જાણતા હોય તે જ જાણે. આમ કહીને આ લેખક શેક્સપીયર સમકક્ષ છે કે એમનું પુસ્તક નબળું છે એવું હું કહેવા નથી માગતો. પુસ્તકના લેખોના સ્વરૂપ વીશે હું નીરાંતે –એટલે કે પુસ્તક વાંચ્યા પછી– ચર્ચા કરવા ધારું છું. લેખક પર ઠેકઠેકાણે જ્યોતીન્દ્ર દવે, વીનોદ ભટ્ટ, બકુલ ત્રીપાઠી, રતીલાલ બોરીસાગર, તારક મહેતા ઈત્યાદી હાસ્યલેખકોની અસર જણાય છે. સ્ટીફન લીકોક–ચાર્લ્સ લેમ્બ–માર્ક ટ્વેઈન વગેરેની પણ અસર નથી એવું નથી. (આ બધાં નામોથી પણ હું સુપેરે પરીચીત છું) છતાં, તેમની પર સૌથી વધારે અસર મારી હોય એમ લાગે છે. એટલે પ્રસ્તાવના લખવા જેવું સૌથી મહત્ત્વનું કામ તેમણે મને સોંપ્યું છે. બીજા મહાન અંગ્રેજી લેખકોની સરખામણીમાં મારી વધારાની લાયકાત એ પણ ખરી કે હું હજી હયાત છું.’...

–ઉર્વીશ કોઠારી

(બાર વર્ષના હાસ્યલેખન પછી સંગ્રહિત કરેલા હાસ્યલેખોના પ્રથમ પુસ્તક ‘બત્રીસ કોઠે હાસ્ય’ની, લેખક ભાઈ ઉર્વીશ કોઠારીએ પોતે જ લખેલી રસીક પ્રસ્તાવના–
‘પસ્તાવાના’નો એક અંશ....સાભાર....ઉત્તમ ગજજર..)

Ratilal Chandaria, e-mail: rpchandaria@comcraft.com

Balvant Patel, e-mail: patel.balvant@gmail.com

Uttam Gajjar, e-mail: uttamgajjar@hotmail.com

Ashok Karania, e-mail: ashok@gujaratilexicon.com

‘સન્ઢે ઈ–મહેફીલ’ – વર્ષ: ચોથું – અંક: 164 – April 26, 2009

‘ઉંઝાજોડણી’માં અને ‘શ્રુતી’ ફોન્ટમા અક્ષરાંકન: ઉત્તમ ગજજર uttamgajjar@hotmail.com

